
APODIKTIILISE SEADUSESÕNA ALGUPÄRAST

AMAR ANNUS

Alates Albrecht Alti 1934. aastal ilmunud mõjukast artiklist *Die Ursprünge des israelitischen Rechts*¹ on tavaks eristada Exoduse Lepinguraamatus ja Pentateuhhi seadusekorpustes apodiktillise ja kasuistlikus stiilis seadusi. Alti käsitus on leidnud retseptisiooni- loos rohket vastukaja ning tema teooria üle on palju arutletud. Üks olulisemaid küsimusi, mille Alti teooria kaudselt esitas ja millele ta ise ka vastata püüdis, oli küsimus sellest, kas kasuistliku ja apodiktillise stiili erinevus on tingitud vastavas stiilis lausete teoloogilisest sisust või suunitlusest. Käesolev kirjutis püüab vastata ka küsimusele, millist tüüpi muinas-ida tekstides apodiktillist kõnetust esineb ja millist funktsiooni see vastavates žanrites täidab.

Sissejuhatuseks pisut näiteid neist kahest stiilist. Kasuistlik vormel kasutab tingimuslause kuju *kui... siis...* Näiteks: “Kui mehed taplevad ja tõukavad lapseootel naist..., siis tuleb süüdlast rahaga karistada” (2Ms 21:22). Kiilkirjaseadustikes on kasuistlikud laused valdavad, näiteks Hammurapi seaduste esimene pügal: “Kui keegi mees süüdistab teist ja heidab tema peale mõrva, kuid ei tõesta

¹ Hiljem avaldatud koguteoses *Kleine Schriften I* (München: Beck, 1959), 278–332.

seda, see süüdistaja tapetakse.”² Kasuistlik seaduste esitamise kuju on kiilkirjaseadustikele eriomane, niimoodi väljendatakse peajasjalikult tsiviilõiguslikke formuleeringuid, mis algavad sõnaga *kui* (sumeri *tukumbi*, akkadi *šumma*, hetidi *takku*). Vanas Testamendis algavad kasuistlikult sõnastatud seadusepügalad heebrea sõnadega *kí* või *'im* ‘kui’. Apodiktiline stiil moodustub aga käsu kujul – *sina pead/ei pea mitte*, mis on omamoodi piibliseaduse *par excellence*, näiteks: “Sa ei tohi abielu rikkuda!” (2Ms 20:14) jne.

Kasuistlik seaduselause on kuiv, praktiline ja ilmalik, kuna aga apodiktiline seadus on emotsionaalne, usuõpetuslik ja moralistlik imperatiiv. On olemas näiteid ka selle kohta, kuidas apodiktiliselt ja kasuistlikult esitatud seadused lahendavad sama olukorda ühe ja sama koodeksi sees erinevalt – nt kasuistlik seadus inimese tapmise kohta arvestab erinevusega tahtliku ja tahtmatu tapmise vahel, kuid apodiktiline seadus võtab ilma pikemata sisse taliooni positsiooni (vt 2Ms 21:12–14).³

A. Alt esitas oma teoorias spekulatsiooni, et kasuistliku õigusvormeli võtsid heebrealased üle kaananlastelt, kes tundsid ja kasutasid kiilkirjakultuurist pärinevat õigustraditsiooni. Seega pärineks Iisraeli seaduste kasuistlik osa teise aastatuhande Kaanani kultuurist. Kaananlased ise, kes elasid Mesopotaamia ja osaliselt ka Egiptuse kultuuri mõjuväljas, omandasid selle aga kiilkirjakultuurist. Väide tundub küll tõenäoline, kuid senini ei ole leitud arheoloogilist tõendusmaterjali (ühtegi seadustekogu ega selle fragmenti) Kaanani seadusetekstide olemasolu kohta.

Moosese Seaduse teist, apodiktilist stiili pidas Alt oma probleemistatavas kirjutises spetsiifiliselt iisraellikuks (*volksgebunden israelitisch und gottgebunden jahwistisch*). Ta arvas, et see pärineb

² Vt Muinasaja seadusekogumike antoloogia (Tallinn: Varrak, 2001), 95.

³ R. Westbrook, *What is the Covenant Code?* – B. M. Levinson, ed., *Theory and Method in Biblical and Cuneiform Law: Revision, Interpolation and Development*, Journal of the Study of the Old Testament Supplement Series 181 (Sheffield: Academic Press), 32.

kultuslikust, täpsemalt jutlusestiilist. Assürioloog B. Landsberger on nimetanud apodiktikat tabavalt “elava jutluse stiiliks”. Apodiktilisi seadusi on selle teooria pooldajate arvates (G. von Rad, S. Mowinckel) kultuslikult ette kantud religioossetel pidustustel, n-ö lepingutseremooniatel. Tõenäoline on oletada, et apodiktilist stiili kasutati kultuslikus praktikas, kuid märksa ebatõenäolisem on see, et seadusesõnad ise pärinevad jutlusest.

Põhiline eristus apodiktilise ja kasuistliku seadusesõna vahel on senini käibel. Alti teooriat on siiski täiendatud klausliga, et apodiktiliselt sõnastatud üleskutsed ei ole Iisraeli kirjandusele ainuomased. Ka kiilkirjaseadustikes esineb mõnikord apodiktilist sõnastust, näiteks Hetiidi seaduste pügalas 48: “Ärgu keegi sunnismaisega kaupa tehku ega tema last, maad, viinamäge ostku.”⁴ Erinevus Vana Testamendi ja kiilkirjaseaduste apodiktilise stiili vahel on siiski veel näidatav – seadusesõna apodiktiliselt käskiva vormi kasutamine *teises isikus*, kas ainsuses või mitmuses, on spetsiifiliselt iisraellik, mida kiilkirjaseadustes ei tunta.⁵ Teises isikus esitatud nõudmisi esineb küll muinas-ida seadusandlikes tekstides, kuid mitte seadusekogumikes. Nagu näitas Mendenhall, esinevad teises isikus sõnastatud apodiktilised nõudmised Hetiidi ja Uus-Assüüria vasallilepingutes.⁶ Neis vasallilepinguis sunnib kõrgem pool alamale peale läänitruuduse kohustusi.

Apodiktiline stiil on esindatud ka *Hammurapi koodeksi* tegelaste otseses kõnes. Võlgnik ütleb võlausaldajale: “Künna, kogu ja vii ära!” (§ 49), peremees üürnikule: “Mine välja!” (§ g), naine oma

⁴ *Muinasaja seadusekogumike antoloogia*, 163 (J. Puhveli tõlge). Näiteks ka hindade ja kaalude määramisel – *Ešnunna koodeks*, § 1: “Üks kur vilja 1 seekli hõbeda eest...” jne. Apodiktilise käsuna *Ešnunna*, § 16: “Pojalt, kes pole pärinud, ja orjalt ärgu võetagu vastu houseid.” Peale tavapärase *šumma awilum* ‘kui keegi...’ formulatsiooni leidub Uus-Babüloonia koodeksis ka formulatsioon *awilum ša* ‘mees, kes...’; vrd heebrea *’iš ’ašer* (2Ms 21:13).

⁵ Vt E. Gerstenberger, *Wesen und Herkunft des “Apodiktischen Rechts”* (1965).

⁶ *Law and Covenant in Israel and Ancient Near East* (1955), 49j.

mehele: “Ära puutu mind!” (§ 142) jne. Nende *sollemnia verba* ehk pühalike väljenduste juriidiline tähendus sõltub samuti sellest, kas “nõrgem” osapool ütleb seda “tugevamale” või vastupidi. Kui tugevam või õiguslikult kaitstu deklareerib nõnda, siis ta määrab sellega *ipso facto* kindlaks kehtiva õigusliku olukorra. Kui nõrgem deklareerib tugevamale, ei muuda see legaalset suhet nende vahel üldse, või muudab seda ainult kaudselt.⁷ Oluline on siiski, et heebrea piiblis kasutatud teises isikus olevale apodiktilisele vormelile leiduvad paralleelid kiilkirjalistes allikates on napid, viimastes leidub rohkem kolmandale isikule suunatud apodiktilisi nõudmisi.

Apodiktilised käsud on heebrea piiblis sageli esitatud Jumala otsese kõnena. Kuna need kõneaktid on oluline osa iisraeli rahva lepingust oma Jumalaga, võib neid tõlgendada kui vasallilepingu osiseid, samuti nagu apodiktilised lausungid esinevad Hetiidi ja Uus-Assüüria vasallilepinguis. Sarnaselt on arvanud E. Otto, et apodiktika esmane *Sitz im Leben* on olnud autoriteetse isiku kõneaktid – näiteks suurpere pea (*pater familias*), kellel on võim karistada oma pereliikmeid kasvõi surmaga. Kasuistlik õigus on aga tekkinud läbi dialoogi – hõimuperede omavaheliste disputatsioonide ja tüliküsimumuste lahendamise käigus.⁸ Kiilkirjaseadustike vähesed apodiktilised osad (nt *Ešnunna*, §-d 15, 16, 51 ja 52) võiksid pärineda valitseja või kuninga enese suust. Siiski ei ole stiili allikapõhine eritlemine veenev, kuna pelk apodiktiline vorm iseenesest ei anna mingit alust oletada, et tsiteeritud on seaduse autorit. Seaduste põhiosa muistsetes Lähis-Ida kultuurides tulenes tava-

⁷ G. R. Driver, J. C. Miles, *Ancient Codes and Laws of the Near East*, Vol. 1 (Oxford: Clarendon, 1952), 403.

⁸ Vrd E. Otto, *Wandel der Rechtsbegründungen in der Gesellschaftsgeschichte des antiken Israels*, *Studia Biblica* 3, (Leiden: Brill, 1988), 61: “Mit der Einbindung der Konfliktregelung in eine Gerichtsinstitution wurde gemeinschaftszerstörende Gewalt zwischen den Parteien vermieden zugunsten friedlicher Konfliktlösung. Mit der Fixierung der Lösungswege von Konflikten in kasuistischen Rechtssätzen brauchen die Parteien im Gericht nicht mehr darum zu kämpfen, sich Recht zu bekommen (s. nur Ex xxi: 12f. u.ö.).”

õigusest, mille traditsioon ulatus tagasi mäletamatutesse aegadesse. Tavaõiguslikke seadusi peeti aga konkreetseteks otsusteks või käskudeks, nõnda et igale traditsioonilisele seadusele võis anda tagasi selle algupärase apodiktalise kuju. Sellepärast ei saa Vana Testamendi Lepinguraamatus ja kiilkirjaseadustikes esinevaid apodiktalisi formuleeringuid *sisu alusel* eraldi kategooriateks jagada, vaid ainult vormiliselt.⁹

Ei tundu tõenäoline, et heebrea piibli apodiktalised seaduse sõnad pärineksid otseselt Hetiidi või Uus-Assüüria vasalli- või alluvuslepingutest. Pigemini saab nende kõneviisi paralleelsuse alusel otsustada, millises kontekstis apodiktalisi nõudmisi esitatakse. Samasuguseks aluseks on “vastuvaidlemist mittesalliv stiil”. Iisraeli seadused ei ole kuidagimoodi ajas piiratud nagu Hetiidi vasallilepingud, vaid on esitatud kehtimaks kõigi jaoks kõikidel aegadel.¹⁰

Kokkuvõttes võib siiski näha paralleele kõneviisides, kuidas kuningas jagab otsekorraldusi oma rahvale, suverään käsutab oma vasalli, Jumal annab seadusi oma rahvale ja õiguslikult kaitstu deklareerib oma eesõigusi. Eelöelduga ei ole aga veel lahendatud apodiktalise seadusesõna kui kirjandusliku võtte algupära küsimus. Millist laadi kirjanduslikes tekstides apodiktalisi lausungeid esmaselt kasutati, mis on nende *Sitz im Leben*? E. Gerstenberger oma uurimuses leidis nutika võrdluse apodiktika ja tarkuskirjanduse vahel – sellega ei oleks apodiktaliste õiguslausete paralleelid eeskätt mitte muinas-ida seadusekoodeksites, vaid tarkuseraamatutes ja vanasõnades. Nt sumeri ühes vanimas tarkuskirjanduslikus teoses *Šuruppaki nõuanded* (read 9–13) alustab Šuruppak oma poja Ziusudra nõustamist selliste sõnadega:

⁹ Westbrook, *What is the Covenant Code?*, 30.

¹⁰ S. M. Paul, *Studies in the Book of Covenant in the Light of Cuneiform and Biblical Law*, *Vetus Testamentum Supplements* 18 (1970), 118–120.

Mu poeg, tahan sulle nõu anda, võta minu nõu vastu,
 Ziusudra, sõna tahan sulle rääkida, võta seda kuulda!
 Minu nõuandeid ära lase käest,
 minu öeldud sõnadest ära astu üle!
 Vana mehe nõuanded on väärtuslikud, austa neid!¹¹

Apodiktika algupäraseks *Sitz im Leben*'iks pidas Gerstenberger *Shippenethos*'t 'sugukonnamoraali'. Selle võrdluse nõrgaks küljeks on aga, et tarkuskirjanduses esitatavad nõuanded on pigemini üleskutsed, mitte käsud. Tarkuskirjandus kasutab apodiktulist stiili moraalsete ja eetiliste üleskutsete kuuldavaletoomiseks indiviidi hüvanguks.¹²

On võimalik teha stilistilisi võrdlusi apodiktika ja needuste sõnastamisviisi vahel lääne-semiidi raidkirjades, millele vastab *Hammurapi koodeksi* epiloogi needusteosa (kus kasutatavad kõneviisid on vetitiiv ja prekatiiiv).¹³ Needusi esitatakse lääne-semiidi raidkirjades nende aadressil, kes tulevad raidkirja muutma või hauapanuseid röövima. Neid esitatakse ainsuse teises ja kolmandas isikus. Stanley Gevirtzi väljenduses on mõlemad – nii apodiktiline seaduselause kui ka needus – mõeldud kaitsma kehtivat korda, ja mõlemad sätestavad eksijale karistuse – seadus määrab karistajateks inimlikud institutsioonid, needus jumalikud. Gevirtz ei väida siiski, et apodiktika *pärineks* needustest.¹⁴

Moshe Weinfeld ei ole rahul apodiktika tuletamisega eelpool mainitud allikatest. Ei vasallilepingud ega tarkuskirjandus, needustest rääkimata, sisalda seaduslikke määrusi ega korraldusi. Vasallilepingud kuuluvad poliitilisse, mitte legaalsesse sfääri, ning

¹¹ Autori tõlge väljaandest: B. Alster, *The Instructions of Shuruppak* (Copenhagen: 1981).

¹² *Ibid.*, 121.

¹³ Vt S. Gevirtz, "West-Semitic Curses and the Problem of the Origins of Hebrew Law", *Vetus Testamentum* 11 (1961), 137–58.

¹⁴ *Ibid.*

tarkuskirjanduslikud üleskutsed on moraalijutlused, mis ei sisalda siduvaid seadusi. Selleks et leida apodiktalise stiili algupära, tuleb otsida seaduslikult siduva sisuga muinas-ida tekste, mille stiil oleks identne piibelliku apodiktikaga. M. Weinfeld on leidnud kõige täpsema paralleeli Iisraeli apodiktalisele seadusesõnastusele hetiidi tekstides, milles hetiitide kuningas annab seaduslikke juhiseid oma teenijatele ja ametnikele ning kus need kinnitatakse vandega.¹⁵ Neis tekstides antakse juhiseid sõjaväepersonalile, õukonnaametnikele, piirivalvuritele, templiametnikele ning mõnikord koguni tervele rahvale. Neid "juhiseid" kutsutakse hetiidikeelse sõnaga *ishiul* – see termin tähendab põhiliselt pakti või lepingut ja vastab akkadikeelsele sõnale *riksu* ning heebrea sõnale *bryt* 'leping'. Tootust juhiseid järgida kinnitatakse vandega, mida hetiidi keeles kutsutakse *lingais*; sellele sõnale vastavad *māmītu* ja *'lh* akkadi ja heebrea keeltes. Neid juhiseid antakse teise isiku vormis, ametikandjate tootused on mitmuse esimeses isikus. Nõnda luuakse dialoogiline suhe kuninga vahel, kes annab korraldusi, ja alamate vahel, kes vandega tootavad nendest kinnipidamist. Sarnasus heebrea apodiktalise seadusevormiga on Weinfeldi hinnangul muljetavaldav.¹⁶ Nagu Hetiidi kuninga juhised, sisaldavad ka heebrea piibli seadused käske, mida kinnitatakse vandega ja võetakse omaks tootuse läbi (vt 2Ms 19:7–8, 24:3–8; 5Ms 26:17; Jos 24:24). Nagu Hetiidi kuninga juhiseid, kutsutakse ka Iisraeli seadusi Lepinguks ning mõlemad sisaldavad korraldusi kultuslikust, sotsiaalsest ja isegi sõjanduse vallast.¹⁷

M. Weinfeldi järgi sisaldub apodiktalise seadusesõna päritolu Vana-Idamaa viisis, kuidas kuningas astus lepingulisse vahekorda

¹⁵ M. Weinfeld, "The Origin of the Apodictic Law. An Overlooked Source", *Vetus Testamentum* 23 (1973), 64j. Seda tüüpi tekstid on avaldanud E. von Schuler, *Hethitische Dienstanweisungen für höhere Hof- und Staatsbeamte. Ein Beitrag zum antiken Recht Kleinasiens*, Archiv für Orientforschung, Beiheft 10 (Graz, 1957).

¹⁶ Weinfeld, "The Origin of the Apodictic Law", 65.

¹⁷ *Ibid.*, 67–68.

oma rahvaga. Näiteks on säilinud Uus-Assüüria alluvusleping, millega Asarhaddoni ema Zakutu võtab Assuri linna ametnikelt ja elanikelt vande alluda troonipärija Assurbanipalile (668–631).¹⁸ Mõnikord mainitakse Assüüria kirjades rahvakogunemisi, mille käigus mitmesugused ametimed, palee- või templiteenistujad annavad vande olla kuningale kuulekad.¹⁹ Kuningas Sargon II (722–705) saadab oma annalides ülevaatajaid ja ametnikke alistatud rahvas-tele kuninga- ja jumalatekartust õpetama (vrd 2Aj 17:7–9). Need ametnikud pidid olema vastutavad ka selle eest, et kuninglikke näpunäiteid järgitaks, ja seda sai garanteerida ainult vande võtmise läbi. Sarnaselt asetati seadus ka muistses Iisraelis rahva ette vanemate või kohtumõistjate poolt või nende juuresolekul (vt 2Ms 19:7; 5Ms 29:9; Jos 24:1; 2Kn 23:1–2). Seadus ja Leping on Iisraelis omavahel seotud algusest peale ning teisele isikule suunatud apodiktiline seadus on arusaadav ainult eelpoolkirjeldatud dialoogilise suhtena, kus ülem käsib alamat lepingust kinni pidada ning alam kinnitab selle vandega. Kuigi heebrea traditsioonis oli Mooses sõlminud Jumalaga igavese lepingu, tuli seda lepingut aeg-ajalt uuendada; vt Jos 24:25; 2Kn 22:1–3. Kui olud muutusid ning legaalsed normid tuli uuesti sõnastada, kogunes rahvas väljendama truudust uuele seadusele, mida aga endiselt peeti Moosese Seaduseks.²⁰

Vahekokkuvõtteks võib öelda, et Vana-Idamaal eksisteeris pärimuslik suuline vorm, mis on säilinud mitmetel kirjandusliku kõne tasanditel – needustes, tarkuskirjanduses, vasallilepingutes ja arhailisel kujul heebrea apodiktilises õiguses. See kujutas endast peasjalikult keelavat kõnetust teise isiku vormis. Loomulikult on apodiktisel stiilil heebrea piiblis oma unikaalne teoloogiline eesmärk.

¹⁸ Vt S. Parpola ja K. Watanabe, *Neo-Assyrian treaties and loyalty oaths*, State Archives of Assyria, 2 (Helsinki: University Press, 1988), tekst nr 8.

¹⁹ Uus-Assüüria lojaalsusvande ja Deuteronomiumi suhte kohta vt lähemalt E. Otto, "Heebrea Piibli mõju inimõigustele", *Akadeemia* 5 (2001), 955–76.

²⁰ Weinfeld, "The Origin of the Apodictic Law", 70–72.

Apodiktillised vormelid esinevad Vanas Testamendis peamiselt seoses moraalsete ja religioosete käskudega ning raskete kuri-tegude puhul. Heebrea piibli kohaselt rajati Iisraeli kogukond Jumala tahtel, kes väljendas oma nõudmisi avalikult kogu rahvale, tehes seda isiklikult ja otseselt, mina-sina-suhte läbi. Moraalsed ja religioossed ettekirjutused on suunatud igaühele kategooriliste imperatiividena. Lepinguraamat uuele rahvale sisaldab kirjeldusi niihästi sellest, mis on (kasuistlikud lausungid), kui ka sellest, mis peab olema – kuidas on õige ja kuidas vale (apodiktillised lausungid). Apodiktilline lausung on

preskriptiivne, mitte deskriptiivne; prospektiivne, mitte retrospektiivne; absoluutne, mitte relatiivne; kategooriliselt imperatiivne ja obligatoorne, mitte konditsionaalne; subjektiivne ja personaalne, mitte objektiivne ja impersonaalne – jumala ja mitte inimese tahe. Selle eesmärk on kujundada ja vormida ühiskonda, mitte esitleda juhtumeid ja kirjutada välja ravimeid.²¹

Need nõuded on ajatud, neid ei varustata sanktsioonidega; impersonaalset seadusetähte kinnitab tunne, isiklik sundus ja metajuriidilised printsiibid – need koos moodustavad Iisraeli rahva harta või asutamisüriku.²²

Tuleb ka mõista, et samu juriidilisi lausungeid saab esitada põhimõtteliselt nii kasuistlikus kui ka apodiktillises sõnastuses. Kui apodiktillised nõuded esinevad kiilkirjaseadustikes, on neil peamiselt stilistiline funktsioon. Sisuliselt ei ühenda apodiktillisel sõnastatud seadusi mitte miski. Nõnda ei saa omistada apodiktillisele ja kasuistlikule seaduslausele erinevaid allikaid.²³ Sama

²¹ Paul, *Studies in the Book of Covenant in the Light of Cuneiform and Biblical Law*, 123.

²² *Ibid.*, 124.

²³ Westbrook, *What is the Covenant Code?*, 29, võrdleb omavahel apodiktillisel sõnastatud kiilkirjaseadusi nagu *Hammurapi koodeks* (§-d 36–40), *Hetiidi seadused* (§ 56), *Ešnunna koodeks* (§-d 15–16, 51–52) ja *Kesk-Assüüria seadused* (§ A 40).

kehtib ka Vana Testamendi Lepinguraamatu puhul – apodiktiliselt on esitatud 2Ms 21:12, 15–17 ja 22:17–19, millel ei ole sisu poolest muud ühist, kui et tegemist on raskete kuritegudega. Neid eksimusi karistatakse surmanuhtlusega, kuid sama karistus on ette nähtud puskleva härja juhtumi puhul, mida esitatakse kasuistlikult. Kuna ühtegi ühist nimetajat Lepinguraamatu apodiktiliselt sõnastatud seadustel ei ole, siis võib oletada, et apodiktilised seadused esinevad kasuistlikes seadustekogumikes pigemini pedagoogilistel ja retoorilistel eesmärkidel.²⁴ Nende vaheldumine moodustab Lepinguraamatus ideoloogilise narratiivi, mille abil kirjeldatakse pühamast pühamat – Moosese Seadust. Selles narratiivis esineb otsene kõne, mis teenib eesmärki tuua see oluline narratiiv oma kuulajale lähemale, et puudutada indiviidi isiklikult.

Apodiktika erilise rolli uurimise asemel võib hoopis küsida, miks sai just kasuistlik ja mitte apodiktiline stiil Vana-Idamaal seaduste esitamise puhul valdavaks. Seaduse allikana ei ole kasuistlik vorm sugugi enesestmõistetav, sest kohtuotsused põhinevad tegelikel, mitte hüpoteetilistel juhtumitel, ning otsused tehakse teatavaks konkreetsetele osapooltele viidates, mitte abstraktsel kujul *kui keegi (mees)*... Otsevormeleid esineb muinas-ida kirjan-duses enamasti ainult administratiivsetes ediktides, nagu näiteks Ammi-saduqa õiglusediktis ning ülalpool mainitud Hetiidi kuninga juhendites ja Uus-Assüüria alluvuslepingutes.²⁵ Välja arvatud ehk hindade määranguid puudutavaid seadusi, saab kõiki muid kohtuni-ku langetatud otsuseid väljendada apodiktiliselt.

Põhjus, miks kasuistlik stiil kujunes valdavaks, oli selle üld-kasutatavus Mesopotaamia teaduslikes, meditsiinilistes ja endetekstides. Kasuistlik vorm oli meetod, mille abil toorandmeid osati ilma pikemata lahutada konkreetsest juhtumist ja esitada üldiste

²⁴ *Ibid.*, 29–30.

²⁵ *Ibid.* Ammi-saduqa õiglusedikti tõlget vt *Muinasaja seadusekogumike antoloogia*, 148–52.

ning üldkehtivatena. Kasuistlik vorm ei peegeldanud seaduse allikat, vaid oli kirjandusliku toimetamise tulemus, selle abil loodi ühtseid reeglitekogumeid.²⁶

A. Alt oletas, et apodiktilistel ja kasuistlikel seadustel on erinevad allikad; kuna aga Lepinguraamatus esinevad mõlemad põimumult, koostas ta üsna keerulise redaktsiooniloo, mille käigus allikad olevat põhjalikult segunenud. Selline lähenemisviis, mis eeldab lisandusi ja kustutusi Lepinguraamatus, on ajaloolis-kriitilises uurimistöös kõige levinum.²⁷ Erinevalt enamikust Lepinguraamatu seaduste uurijaist väidab R. Westbrook, et selle tekst on koherentne algusest lõpuni nagu nt *Hammurapi koodeks*, mille puhul keegi ei sea kahtluse alla selle algset ehtsust. Lepinguraamatusse, nagu igasse Vana Testamendi teksti, on tehtud väikesi toimetajapoolseid parandusi ja lisatud glosse, kuid sellesse koondatud seadused on oma praegusel kujul algusest lõpuni omavahel kooskõlas. See, et meie ei mõista nende kokkukuuluvust, ei johtu seaduste ajaloolisest arengust või koostaja ebapädevusest, vaid sellest, et me ei tunne piisavalt seaduste sotsiaalset ja kultuurilist tausta.²⁸ Viimane väide ei eita redaktsioonide olemasolu, vaid rõhutab nende omavahelist kooskõla.

Heebrea piiblis leidub vihjeid ka selle kohta, kuidas Lepingu kinnitamine või uuendamine muutus eksilijärgsel ajal; olulisimaks allikaks on siin Nehemja raamatu 10. peatükk. Kui monarhiaeeses ja monarhistlikus Iisraelis asetati leping kogu rahvale, siis eksilijärgsel ajastul anti see rahvale spetsiifilise grupi vahendusel, kes distantseeris ennast "maa rahvastest". Rabiinlikus traditsioonis kutsuti Esra-Nehemja aegset juutide esindusorganit terminiga *keneset*, mis tänapäeva heebrea keeles tähistab Iisraeli parlamenti. See sõna, nagu ka Babüloonია vaste *kiništu*, oli laenatud aramea

²⁶ Westbrook, *What is the Covenant Code?*, 25–36.

²⁷ *Ibid.*, 16.

²⁸ *Ibid.*, 36.

keelest ja tähistas mingi templi “kolleegiumi”. Sarnased “templi-kolleegiumid” on teada Pärsia-aegsest Babülooniast, Urist ja Babüloni linnast.²⁹

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et apodiktiline kõne Vana-Idamaal oli seadusandliku stiilina enimkasutatav alluvuslepingutes riigisiselt ja vasallilepingutes rahvusvaheliselt. Iisraeli riigis olid Jumala apodiktilised lausungid oluliseks osaks rahva Lepingust Jumalaga, nagu Hetiidi riigis ja Mesopotaamias kindlustasid apodiktilises stiilis antud käsud kuninga võimu ja autoriteeti. Seni, kuni kultust pidas üleval riik ja selle valitseja, esitati õiguslikke kohustusi sageli autoritatiivsete apodiktiliste käskudena. Kui kohalikke valitsejaid hakkasid asendama keskvoimud (nagu näiteks Pärsia ajastul), pidi seadust, ja eriti kultuseadust üleval hoidma kongregatsioon või kogudus vabatahtlikkuse alusel ning oma materiaalsete vahenditega. Sellest tulenevalt kinnitati eksiilijärgses Iisraelis lojaalsust Lepingule ja Seadusele meie-vormis, kuna aga kuningriigi perioodil deklareeriti seda apodiktiliste, teisele isikule suunatud käskude vahendusel (vt Ne 10:31–35). Nehemja paktis on korraldused esitatud vastuvõtva poole kõnena, mitte käskijapoolsete käskudena. Enamik positiivseid ettekirjutusi käsitlevad koguduse kultuslikke kohustusi. Kultuse alalhoidmine, mis varem oli kuninga kohus (2Aj 31:3), muutub nüüd koguduse kohustuseks. Sarnast laadi koguduse kohustusi on säilinud näiteks hellenistliku aja Egiptusest, ühes Egiptuse dokumendis leidub koguni sama sõna “pakti” kohta, mida kasutab Nehemja raamat (10:1) – *htm*. Sellega, et usund ei olnud enam riiklikult alalhoitav ega spondeeritav, võib seletada ka usulahkude paljusust Teise Templi perioodil.³⁰

²⁹ Weinfeld, “The Origin of the Apodictic Law”, 72–74.

³⁰ *Ibid.*, 73–75.